

Socio-emocionalni razvoj djece predškolske dobi

Povrženić, Tena

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:955047>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)



**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET ODSJEK ZA
ODGOJITELJSKI STUDIJ**

**TENA POVRŽENIĆ
ZAVRŠNI RAD**

**SOCIO-EMOCIONALNI RAZVOJ
DJECE PREDŠKOLSKE DOBI**

**Zagreb, rujan
2018.**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ
(Čakovec)

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Tena Povrženić

TEMA ZAVRŠNOG RADA: Socio-emocionalni razvoj djece predškolske dobi

Mentor: dr.sc. Tea Pahić

Zagreb, rujan 2018

SADRŽAJ	
SADRŽAJ	3
Sažetak	4
Summary	5
1. UVOD.....	6
2.1. Obilježja i pristupi proučavanja emocija.....	7
2.1.1. Psihoseksualna teorija	7
2.1.2. Psihosocijalna teorija	8
2.2. Razvoj, izražavanje i razumijevanje emocija.....	9
2.3. Razvoj izražavanja emocija.....	10
2.4. Dječje razumijevanje emocija	11
2.4.1. Dječji internalizirani i eksternalizirani problemi.....	11
2.5. Utjecaj emocija na socijalni razvoj	12
2.6. Razvoj empatije.....	13
2.7. Temperament	14
2.8. Privrženost.....	17
2.8.1. Vrste privrženosti	19
2.8.2. Kako razviti sigurnu privrženost?	19
3. Dječji socijalni razvoj	21
3.1. Socio-spoznajni razvoj	21
3.1.1. Pojam o sebi.....	21
3.1.2. Samoopis i samovrednovanje	23
3.1.3. Svijest o drugima i znanje o unutarnjim stanjima svijesti	24
3.2. Razvoj samoregulacije	25
3.3. Razvoj društvenosti.....	25
3.4. Socijalna kompetencija.....	26
4. Kronološki slijed socio-emocionalnog razvoja od rođenja do polaska u školu	27
ZAKLJUČAK	30
Literatura:	31

Sažetak

Svrha ovog rada je proučavanje socio-emocionalnog razvoja, ali i razvojnih osobina i procesa koji čine dijelove dječjeg emocionalnog i socijalnog razvoja.

Rođenjem djeteta započinje i njegov emocionalni razvoj. Već u prvim odnosima koje dijete razvija sa primarnim skrbnikom, najčešće majkom, govorimo o razvoju čvrste emocionalne veze koju nazivamo privrženost. Kakve će odnose dijete razviti s drugim članovima okoline ovise o djetetovim emocijama, vještinama, sposobnostima i iskustvima koje će steći i razvijati u obitelji.

Socio-emocionalni razvoj povezan je s razvojem samospoznaje jer uspostava pojma o sebi omogućuje nastanak emocionalnih i socijalnih vještina kao što su empatija, prosocijalno ponašanje i igre oponašanja, kao i razvoj samopoštovanja koje je uvelike povezano s djetetovom motiviranošću i njegovim kasnijim uspjehom u životu.

Hoće li dijete lakše ili teže usvojiti pojedine stupnjeve emocionalnog razvoja ovisi i o djetetovu temperamentu.

Ključne riječi: socio-emocionalni razvoj, privrženost, temperament, okolina

Summary

Purpose of this paper is studying social-emotional development and its features that both children's emotional and social growth consists of.

Every child's emotional development begins with its birth. With that first relationship between its primary caregiver and itself, it develops strong emotional attachment. Child's relationship with other members of society will depend on its emotions, skills, abilities and experiences developed at home, primarily. During social-emotional development child is getting to know itself and it gets self respect which has great importance for child's motivation and success. Getting to know itself also allows creation of emotional and social skills such as empathy, prosocial behaviour and impersonation games. How well will child learn certain parts of emotional development depends on child's temperament.

Keywords: socio-emotional development, attachment, temperament, environment

1. UVOD

Razvoj djece danas se prati kroz različite aspekte razvoja u vidovima razvoja motorike, spoznaje, govora, igre, likovnih i glazbenih sposobnosti ali i socio-emocionalnog razvoja.

Emocionalni razvoj jedan je od najvažnijih procesa u dječjem razvoju, a nastaje kao rezultat naslijeđenih mehanizma reagiranja na emocionalne situacije i procese socijalizacije u obitelji i bliskoj okolini (Starc i sur., 2004).

U predškolskoj dobi izražen je utjecaj okoline, koja ima važan ulogu u socio-emocionalnom razvoju. Dijete u interakciji s okolinom istražuje svijet, ali i postupno uči ne samo izražavati nego i razumjeti emocije drugih ljudi. Najvažniju ulogu imaju roditelji koji svojim ponašanjem i primjerom mogu pridonijeti razvoju empatije, koja djeci omogućava bolji odnos sa drugima i samim time stvaranjem bolje slike o sebi. Osim vanjskih čimbenika, postoje i oni unutarnji. Jedan od njih je i temperament. Prema autorici Bulat (2014) temperamentom označavamo načine emocionalnog doživljavanja i reagiranja, a njegov je razvoj povezan s biološkim čimbenicima, genima i načinom funkcioniranja živčanog sustava.

U okviru promatranja dječjeg socio-emocionalnog razvoja promatraju se sljedeće razvojne osobine i procesi: temperament, razvoj privrženosti, socio-spoznajni razvoj, razvoj samoregulacije, pojma o sebi, razvoj društvenosti i emocionalni razvoj u izražavanju vlastitih i razumijevanju tuđih emocija (Starc i sur., 2004.). Sve navede osobine i procesi izravno utječu na socio-emocionalni razvoj. U sljedećim poglavljima opisan je njihov utjecaj na dječji razvoj.

2. Dječji emocionalni razvoj

Emocionalni razvoj, u razvoju ličnosti jedan je od najvažnijih procesa (Starc i sur., 2004) koji se razvija iz naslijeđenih mehanizama reagiranja, te se kasnije diferencira u emocije. Njegovo glavno obilježje odnosi se na prepoznavanje emocija putem socijalnih spoznaja. Dječje emocije su jednostavne, spontane, česte i kratkotrajne, ali snažne i nestabilne. Karakteristično je da dijete svoje emocije pokazuje otvoreno i ne zna ih suzdržati. (Starc i sur., 2004.)

2.1. Obilježja i pristupi proučavanja emocija

LaFreniere (2000; prema Brajša-Žganec, 2003) suvremene teorije emocija podijelio je u evolucijske, psihobiološke i psihološke.

1. **EVOLUCIJSKE** – Zasnivaju se na radu Charlesa Darwina te pretpostavljaju postojanje više osnovnih emocija, a usmjerene su na istraživanje načina izražavanja, odnosno ekspresije emocija, funkcije emocija te njihov evolucijski razvoj.
2. **BIOLOŠKE** – Nazivamo ih još fiziološkim, usmjerene su na utvrđivanje kortikalnih regulacijskih mehanizama odgovornih za emocionalno izražavanje i ponašanje.
3. **PSIHOLOŠKE** – U psihološke teorije ubrajamo i psihodinamske i kognitivne teorije te razvojne perspektive u proučavanju emocija.

U narednom dijelu kratko će se opisati dvije najutjecajnije psihološke teorije ličnosti, a koje su usko povezane sa socio-emocionalnim razvojem, Freudovu psihoseksualnu teoriju i Eriksonovu psihosocijalnu teoriju ličnosti.

2.1.1. Psihoseksualna teorija

Sigmund Freud, bečki liječnik, liječio je odrasle osobe s emocionalnim poteškoćama, tako što ih je poticao da govore o bolnim i neugodnim iskustvima iz djetinjstva. Upravo na tim prisjećanjima, Freud je izgradio svoju psihoseksualnu teoriju, proučavajući nesvjesnu motivaciju svojih pacijenata. Psihoseksualna teorija

naglašava da je za zdrav razvoj ličnosti presudno kako roditelji obuzdavaju seksualne i agresivne nagone svog djeteta u prvim godinama života, te nesvjesnu ulogu emocija i emocionalnih konflikata u ponašanju pojedinca putem obrambenih mehanizama (Berk, 2015). U Freudovoj teoriji, ličnost se sastoji od tri dijela: ida, ego i superega. Id predstavlja najveći dio ličnosti te je izvor osnovnih bioloških potreba i želja. Ego, svjesni dio ličnosti, pojavljuje se u ranom djetinjstvu. Između 3. i 6. godine života javlja se superego - savjest i to kroz interakcije s roditeljima koji zahtijevaju od djeteta prihvaćanje društvenih vrijednosti. Ego ima najveći zadatak, uskladiti zahtjeve ide, vanjskog svijeta (ono što želimo) i savjesti odnosno superega (ono što je društveno prihvatljivo).

Freud je jedan od prvih teoretičara, čija je teorija ukazala na važnost odnosa roditelja i djeteta za daljnji razvoj djeteta (Berk, 2015).

2.1.2. Psihosocijalna teorija

Erik Erikson u svojoj psihosocijalnoj teoriji tumači da je razvoj osobnosti ovisan o tipičnim socijalnim odnosima koje pojedinac mora uspostaviti u različitim razdobljima života (Berk, 2015). Svako životno razdoblje nosi određeni razvojni konflikt, tj. krizu koju pojedinac treba riješiti. Rezultat jedne krize utječe na uspješnost rješavanja sljedećih kriza. Kako bi određeni konflikt riješio, pojedincu je potrebna pomoć okoline. Ukoliko je uspješno riješi, pojedinac je zreo da prijeđe na sljedeći stadij, na kojem ga čeka novi zadatak. Erikson u životu pojedinca opisuje osam stadija, od čega se tri stadija događaju u predškolskoj dobi (Starc i sur., 2004).

Prva tri stadija psihosocijalnog razvoja, prema Eriksonu (prema Starc i sur., 2004):

1. Prva godina života - U ovom stadiju zadatak koji dijete mora uspješno riješiti je uspostavljanje povjerenja ili nepovjerenja. A važni socijalni odnos predstavlja odnos s primarnim skrbnikom, najčešće majkom.
2. Druga i treća godina - Psihosocijalna kriza ovog stadija je uspostavljanje sumnje ili autonomije u sebe, a važnu ulogu imaju roditelji i njihov odnos s djetetom.
3. Četvrta do šesta godina života- Konflikt se odnosi na inicijativu ili krivnju, a utjecaj obitelji važan je za razvoj samopoštovanja i uspješnosti.

2.2. Razvoj, izražavanje i razumijevanje emocija

“Emocije su jedan od najvažnijih činitelja koji utječu na cjelokupno funkcioniranje pojedinca i imaju glavnu ulogu u interpersonalnom životu. “(Brajša- Žganec, 2003., str.15.)

Emocije izražavamo i doživljavamo svatko na svoj način, zato za njih kažemo da su subjektivne (Bulat, 2014).

Na početku emocionalnog razvoja emocije mogu biti ugodne ili neugodne, a način izražavanja emocija može biti više ili manje prikladan nekoj situaciji. One se manifestiraju različitim izrazima lica, tjelesnom napetošću, crvenilom ili bljedoćom lica, plačem, smijehom, povlačenjem u stranu, glasovnim reakcijama i dr. (Bulat, 2014) .

Faze emocionalnog razvoja mogu se podijeliti u tri skupine (prema Brajša-Žganec, 2003):

1. Usvajanje emocija
2. Diferenciranje
3. Transformacija emocija

Faza usvajanja emocija odvija se u ranom djetinjstvu. Djeca u interakciji s okolinom usvajaju emocije, uče ih prepoznati i pokazati. U ovoj fazi ubrzo nakon rođenja, u prvim interakcijama s okolinom kod djece prepoznavamo temeljne emocije koje se javljaju automatski te ih prate facijalne ekspresije. Te temeljne ili primarne emocije su: radost, interes/ iznenađenje, ljutnja, strah, tuga i gađenje. (Brajša- Žganec, 2003).

Faza diferenciranja odnosi se na proces koji se odvija pod utjecajem učenja razlikovanja emocija i izražavanje istih, te njihovu kontrolu. Djeca u ranoj dobi u interakciji sa roditeljima uče izražavati emocije, oponašajući ih i stvarajući obrasce ponašanja. U drugoj godini života djeca postaju svjesna svog emocionalnog ponašanja koji je vezan u primarne tj. temeljne emocije te uče složenija emocionalna ponašanja: zavist i empatiju (Brajša- Žganec, 2003).

Faza transformacija emocija je najsloženija faza, ali i najmanje istražena. U ovoj fazi dolazi do povezanosti emocionalnog iskustva i verbalizacije emocija, ali i miješanja emocija te njihovih transformacija.

2.3. Razvoj izražavanja emocija

Prema autorici Berk (2015) dojenčad još ne može opisati svoje osjećaje, stoga se ne može sa sigurnošću odrediti koje emocije oni točno doživljavaju. Vokalizacija i pokreti pružaju neke informacije, međutim istraživači se najviše oslanjaju na izraze lica dojenčadi. Znakovi nekih emocija prisutni su od samog rođenja djeteta, a najraniji emocionalni život beba sastoji se od dva opća stanja: privučenost pred ugodnim podražajima i povlačenje pred neugodnim. (Berk, 2015)

Kao što je ranije navedeno, razlikujemo šest temeljnih emocija, a to su: strah, ljutnja, radost, tuga, gađenje i iznenađenje. Najviše istraživane temeljne emocije prema Berk (2015) su:

1. Radost - Radost je jedna od osnovnih emocija koja se u početku izražava blažim osmijesima, a kasnije glasnim smijehom. Ova emocija povezuje roditelja i dijete u topli, podržavajući odnos ali i učvršćuje djetetove sposobnosti koje su još u razvoju. U prvim tjednima života, novorođenčad se osmjehuje u REM fazi sna, najčešće kada je sito ili kao odgovor na nježne dodire i zvukove. Kasnije krajem prvog mjeseca, kod dojenčad se javlja osmijeh kao rezultat na dinamične zanimljive slike, poput svijetlog predmeta koji skače kroz njegovo vidno polje. Između 6. i 10. tjedna, roditeljska interakcija sa djetetom izaziva široki osmijeh koji nazivamo socijalni smiješak. Krajem prve godine života, dojenčad se sve više smije prilikom interakcija s poznatim ljudima čime osmijeh postaje namjerni socijalni signal.
2. Tuga - Tuga se često javlja kao reakcija na odvojenost dojenčeta od poznatog skrbnika ili kada je komunikacija skrbnika i dojenčeta ozbiljno narušena. Izrazi tuge mogu se pojaviti kao reakcija na bol, gubitak predmeta ili zbog kratko razdvajanje od skrbnika.

3. Ljutnja- Istraživanja pokazuju da ljutite reakcije rastu zajedno s dobi. Razlog je taj što dijete svojim razvojem postaje sposobno za namjerno ponašanje ,a samim time želi sve više kontrolirati postupke i njihove učinke.
Počevši između četvrtog i šestog mjeseca pa sve do druge godine povećava se učestalost i intenzitet ljutih izraza lica. Na sve veći broj situacija kao što su nestanak zanimljivog predmeta, nemogućnost pomicanja ruku, kraća odsutnost skrbnika ili kada ih se ispusti iz ruku, dojenčad reagira ljutnjom.
4. Strah - Ova emocija pojavljuje se tijekom druge polovice prve godine života. Najčešći izraz straha je strah od nepoznatih osoba. Reakcija na nepoznate osobe ne pojavljuje se uvijek, već prema Berk (2015) ovisi o: temperamentu djeteta, prošlim iskustvima prema nepoznatim osobama i trenutnoj situaciji.

2.4. Dječje razumijevanje emocija

“Razumijevanje emocija uključuje djetetovu sposobnost prepoznavanja vlastitih osjećaja i razumijevanje povratnih informacija povezanih s tim osjećajima te procese povezanosti emocija i vanjskih događaja”. (Brajša- Žganec, 2003, str.37)

Svako dijete drugačije pristupa emocijama i njihovu razumijevanju. Činitelji koji čine razlike u razumijevanju emocija su (Berk, 2015) :

1. interpersonalni (roditeljski (postupci i ponašanja)
2. intrapersonalni (kognitivne i jezične sposobnosti)

Istraživanja su pokazala da djeca neke primarne emocije lakše prepoznaju, a neke teže, kao i da djeca koja su dobila više informacija o nekoj emociji bolje prepoznaju i razumiju tu emociju (Brajša- Žganec, 2003).

2.4.1. Dječji internalizirani i eksternalizirani problemi

Djeca koja pokazuju problematična ponašanja, nazivaju se problematična, antisocijalna, socijalno agresivna ili djeca s poremećajima ponašanja, a karakterizira ih kršenje društvenih normi i temeljnih pravila ponašanja (Brajša- Žganec, 2003).

Poremećaje u ponašanju možemo podijeliti na internalizirane i eksternalizirane (prema Klarin i Đerđa, 2014):

1. Internalizirani

Internalizirani problemi u ponašanju uključuju ona ponašanja koja su usmjerena prema sebi i pretjerano su kontrolirajuća. U internalizirane probleme ubrajamo; depresivnost, plašljivost, anksioznost, rastresenost, povučenost, potištenost, nezainteresiranost, dosadu i reakcije panike.

2. Eksternalizirani

U eksternalizirane probleme spadaju agresivnost i kršenje pravila. Djeca koja imaju eksternalizirane probleme ponašanja pokazuje svoj problem kroz odnos s društvom i to agresivnim ponašanjem, psovanjem, laganjem, bježanjem od kuće i karakteristično je da su takva djeca sklona konzumiranju alkohola i droga.

Istraživanja prevalencije i manifestacije poremećaja u ponašanju pokazuju da su djevojčice sklonije razvijanju depresivnih stanja nego dječaci. Depresija se u djevojčice manifestira u obliku povlačenja u sebe i depresivno raspoloženje, dok se kod dječaka manifestira kroz impulzivno i agresivno ponašanje (Berk, 2015).

Uvjeti za razvoj antisocijalnih ponašanja mogu početi već u prenatalnom razdoblju (ukoliko majka puši konzumira drogu ili alkohol) ili nakon rođenja djeteta kroz neadekvatne roditeljske stilove, ponašanja, postupke i reakcije roditelja ako su prisutni duži niz godina.

2.5. Utjecaj emocija na socijalni razvoj

Dječji emocionalni razvoj i dječja psihosocijalna prilagodba pod utjecajem su različitih činitelja (priroda dječje privrženosti s majkom ili primarnim skrbnikom, razgovaranje o emocijama, toplina, podrška i nadzor roditelja, interakcije s vršnjacima i djetetovi odnosi s odraslima izvan obitelji). Usvajanje emocionalnog izražavanja, prepoznavanja i razumijevanja emocija pod utjecajem je kulture (Brajša-Žganec, 2003).

Prema Andrilović i Čudina- Obradović (1994.) socijalizacija emocija ostvaruje se na tri načina:

1. Promatranjem i oponašanjem
2. Socijalna okolina služi kao model oponašanja načina i intenziteta emocionalnog izražavanja
3. Socijalnim učenjem se postiže kontrola emocija (samoregulacija).

Načini na koje djeca i odrasli razmjenjuju afektivne signale u emocionalno socijalnim interakcijama od velikog su značenja za dječju socijalizaciju emocija (Brajša- Žganec, 2003).

2.6. Razvoj empatije

„Empatija je emocionalni odgovor uživljavanjem u emocije koje dijete primjećuje u drugoga.“ (Starc i sur., 2004, str.36) Empatija se razvija od primitivnog oblika kada dijete reagira nesvjesno istom emocijom koju primjećuje kod drugoga. Često je novorođenčad sklona plakati kada plaču druga djeca. Zreli oblici empatije razvijaju se kada je dijete sposobno razumjeti tuđu emocionalnu reakciju, zauzeti tuđe stajalište i reagirati vlastitom emocijom „kako bi njemu bilo da mu se to dogodi.“ (Starc i sur.,2004.)

Na razvoj empatije utječu roditelji i odgojitelji, koji služe kao model i potiču dječje razumijevanje tuđih emocija i prosocijalno ponašanje djece. Kod roditelja koji su topli, potiču izražavanje emocija i pokazuju brigu za osjećaje svoje djece, postoji veća vjerojatnost da će njihova djeca reagirati na brižni način u odnosu s drugima. Roditelji također pomažu djeci da nauče regulirati osjećaje ljutnje ali ih mogu i podučiti važnosti ljubaznosti, te im pružiti mogućnosti za pokazivanje suosjećajne brige kroz razne aktivnosti u zajednici.

Nasuprot tome, nepodržavajuće roditeljstvo narušava empatiju i suosjećanje u ranoj dobi.

U razvoju empatije, hoće li se ona pojaviti i hoće li potaknuti suosjećajno, prosocijalno ponašanje ili osobnu uznemirenost važnu ulogu ima temperament djeteta (Berk, 2015).

2.7. Temperament

Temperament definiramo kao specifičnost svakog djeteta koja se očituje kao njegova reaktivnost na okolinu i sposobnost samoregulacije ponašanja za koje se pretpostavlja da je biološki određena (Rothbart i sur., 2000). Prema tome temperament snažno utječe na interakcije roditelja i djeteta te ima važnu ulogu u emocionalnom i socijalnom razvoju. Dijete postupno uči izražavati emocije, ali i razumijevati emocija ljudi iz njegove okoline. Snaga tog međusobnog odnosa i razumijevanja ovisi o djetetovom temperamentu.

Thomas i Chess s brojnim suradnicima, 1963. godine proveli su istraživanje dječjeg temperamenta u dojenačkoj dobi i opisali devet sastavnica temperamenta (Starc i sur., 2004) :

1. Razina aktivnosti
2. Uspostavljeni ritam
3. Povlačenje/trazenje nove situacije
4. Adaptabilnost
5. Prag osjetljivosti na podražaj
6. Snaga reakcije na podražaj
7. Osnovno raspoloženje
8. Distraktibilnost
9. Raspon pažnje

U prvoj godini života sastavnice dječjeg temperamenta čine pozitivna i negativna reaktivnost, koje utječu na stvaranje privrženosti (Starc i sur., 2004, strana 33.)

Tablica 1

POZITIVNA REAKTIVNOST	
Razina aktivnosti	količina djetetova pokretanja ruku, nogu i tijela
Smiješak i smijanje	čestina izražavanja sreće i užitka
Glasanje i vokalizacija	količina spontanog i reaktivnog glasanja
NEGATIVNA REAKTIVNOST	
Nezadovoljstvo zbog ograničenja	količina nemira, plakanja i iskazivanja nezadovoljstva kad mu nisu zadovoljene potrebe
Strašljivost	reakcije nepovjerenja i straha na snažne ili nepoznate podražaje

Od druge do sedme godine, sastavnice dječjeg temperamenta su: (Rothbart i sur., 2000; prema Starc i sur., 2004, str.33):

1. pozitivna emocionalnost
2. negativna emocionalnost
3. svjesna kontrola ponašanja

Tablica 2:

POZITIVNA EMOCIONALNOST	smiješak i smijanje na različite ugodne i zanimljive podražaje, uzbuđenje u očekivanju neugodnih doživljaja, uživanju u ugodnim a pomalo opasnim aktivnostima
NEGATIVNA EMOCIONALNOST	nezadovoljstvo, depresivnost, frustriranost srdžba u situaciji sprečavanja ili ograničavanja, bojažljivost, neutješnost, strah od moguće opasnosti i boli
SVJESNA KONTROLA PONAŠANJA	susprezanje reakcije, planiranje ponašanja, usmjeravanje i održavanje pozornosti na zadatak, perceptivna osjetljivost za slabe i neprimjetljive podražaje

Sukladno svim navedenim kriterijima dječji temperament može biti:

1. Laki temperament (oko 40% djece) - Dijete lakog temperament pokazati će spremnost na pozitivne emocije izražene smiješkom, brzo prihvaćanje utjehe, manju strašljivost i dužu usredotočenost na neki sadržaj. Dijete se često opisuje kao prilagodljivo, dobrog raspoloženja i prilično otporno na frustracije, te ne pokazuju poteškoće s spavanjem, hranjenjem i rutinama,
2. Teški temperament (oko 10% djece)- Dijete pokazuje malo pozitivnih emocija smiješkom, kratko je usredotočeno te je prisutna velika strašljivost. Kod djece teškog temperamenta najčešće je izražena poteškoća u prilagodbi na nove situacije. Roditelji takvo dijete doživljavaju jako napetim, nepredvidljivim i loše raspoloženim. Često nemaju jasan ritam spavanja i teže ih je umiriti od ostale djece.
3. Oprezni temperament(oko 15% djece) - Dijete se sporije prilagođava na promjene, prisutna je negativna emocionalnost te pokazuje nisku razinu aktivnosti. Takvu djecu se najčešće naziva sramežljivom, pasivnom ili bojažljivom. No takvoj djeci samo treba više vremena da se prilagode novim situacijama.

Ostalih 35% djece nije moguće svrstati ni u jednu od navedenih kategorija. Ta djeca pokazala su mješovite karakteristike temperamenta (Berk, 2015).

Iako su genetski utjecaji važni, okolina također igra snažnu ulogu u određenju temperamenta.

Berk (2015) naglašava da istraživanja ukazuju na to da djeca koju su provela dojenačku dob u depriviranim sirotištima lako preplavi stres, a djeca koja su bila izložena teškoj neishranjenosti u dojenačkoj dobi čak i nakon poboljšane prehrane ostaju distraktibilnija i plašljivija od svojih vršnjaka.

Neki istraživači smatraju da i kultura pridonosi određenju dječjeg temperamenta. O tome govore mnoga istraživanja plemenskih zajednica i njihovog pristupa djeci, te općenito odgoju. Dok neke kulture djecu gleda kao aktivne, s puno potencijala druge kulture djecu doživljavaju pasivnom (Berk, 2015).

2.8. Privrženost

Privrženost je najvažniji stavka u okviru emocionalno- socijalnog razvoja djeteta (Starc i sur., 2004).

Privrženost označava čvrstu emocionalnu vezu između djeteta i odrasle osobe, najčešće majke, koju dijete pokazuje izrazima sreće i nježnosti prema odrasloj osobi, ali i izljevima straha kada se odvaja od skrbnika te traženju utjehe i sigurnosti u zagrljaju odrasle osobe, odnosno skrbnika, u nepoznatim situacijama (Starc i sur., 2004).

Ta čvrsta emocionalna veza koja se stvara jako rano između bebe i skrbnika predstavlja osnovu za djetetovo preživljavanje. Svatko od nas, dolaskom na svijet, biološki je pripremljen za ljubav, na stvaranje odnosa s drugima i od samoga početka nam je potreban osjećaj sigurnosti da će netko biti tu kad nam zatreba.

Istraživanja privrženosti počela su sredinom prošlog stoljeća opažanjem reakcija djece na odvajanje od skrbnika, proučavanjem razvoja djece koju su odrasla u domovima za nezbrinutu djecu i sl.

John Bowlby proučavao je djecu koja su nakon drugog svjetskog rata ostala bez roditelja i djecu koja su bila uključena u psihoterapijski tretman zbog sklonosti kriminalu (Bulat, 2014). Njegova istraživanja pokazala su da su i jedni i drugi imali poteškoća s uspostavljanjem veza s drugim osobama. Također pronašao je dokaze o razdvojenosti djece od roditelja u obje skupine i njihove poteškoće povezo upravo s nedostatkom rane veze sa skrbnicima. Bowlbyova sociobiološka teorija naglašava važnost ranog iskustva s roditeljima jer ono predstavlja temelj na kojima djeca kasnije grade svoje odnose s okolinom.

Razlikujemo četiri faze privrženosti prema Bowlbyu (prema Starc i sur., 2004) :

1. FAZA PRETPRIVRŽENOSTI

Ova faza traje od rođenja do drugog mjeseca života. U ovoj fazi dijete jednako reagira na pažnju svih osoba u svojoj okolini. Dijete prepoznaje miris i glas majke, umiruje se kada ga se primi u naručje, miluje, govori tihim glasom, ali mu je još uvijek svejedno koja osoba to radi.

2. FAZA NASTAJANJA PRIVRŽENOSTI

Traje od drugog do osmog mjeseca. Dijete počinje iskazivati drugačije reakcije prema jednoj osobi prema kojoj se nazire čvršća veza. Djeca

selektivnije reagiraju na ljude, više gukanja i smješkanja usmjerava prema skrbniku, dok druge ljude promatra sa zanimanjem. Dijete još uvijek ne pokazuje strah pri odvajanju od skrbnika.

3. FAZA JASNO IZRAŽENE PRIVRŽENOSTI

Počinje oko osmog mjeseca starosti i traje sve do djetetove druge godine. Znakovi jasno izražene privrženosti započinju u obliku prosvjeda zbog odvajanja od roditelja i straha od nepoznatih ljudi. Pojavljuju se i strahovi od stranaca, te separacijska anksioznost kao reakcija na odvajanje. Djeca traže blizinu roditelja koji im služe kao sigurna baza, a skrbnik može najbolje i najbrže utješiti dijete.

4. FAZA RECIPROČNOG ODNOSA

Faza traje otprilike do treće godine. Dijete postaje fleksibilnije pri odvajanju jer počinje razumijevati privremenost odvajanja, osobito ako mu skrbnik objasni razlog odvajanja. Većina djece u dobi od tri godine prihvaća i može podnijeti privremenu odvojenost od skrbnika.

Za uspostavljanje privrženosti odgovorna je okolina. Djetetu je potrebno osigurati nazočnost i brigu jedne odrasle osobe koja će zadovoljiti djetetove potrebe za dodiranjem, grljenjem, glađenjem te sisanjem i pružiti mu osjećaj stalnosti i sigurnosti. Ako se dijete razvija u zanemarujućoj ili zlostavljajućoj okolini, neće doći do normalnog razvoja moždanih struktura već će ti dijelovi mozga pretrpjeti ozljede što može izazvati poremećaje kao što su socijalno povlačenje i indiferentnost, razvoj socijalno neprimjerenog ponašanja, nesposobnost doživljavanja ljubavi, pojačanu želju za socijalnim kontaktom ali i agresivnost i neobično ponašanje, te povećana spremnost na reagiranje strahom, tugom ili srdžbom (Berk, 2015).

Takav razvoj i negativna emocionalnost djeteta može se odraziti i na nepovoljan razvoj dijelova djetetova mozga koji su odgovorni za usmjeravanje pažnje, pamćenje, planiranje, motivaciju, a sve to može ugroziti spoznajni razvoj i njegov uspjeh u školi. (Starč i sur., 2004).

Izražavanje privrženosti ima i svoj karakterističan tijek. Pojačava se od 6. do 15. mjeseca i zatim se postupno smanjuje potreba za fizičkom blizinom do kraja treće godine.

2.8.1. Vrste privrženosti

Prema Berk (2015) dijete može razviti:

1. sigurnu (zdravu) privrženost
2. nesigurnu privrženost u obliku izbjegavanja, opiranja skrbniku ili kaotične, neorijentirane privrženost

Kakav će odnos dijete i skrbnik razviti ovisi o majčinoj osjetljivosti na potrebe svog djeteta, o kvaliteti privrženosti koje su majke razvile sa svojim primarnim skrbnicima te o karakteristikama dječjeg temperamenta (Brajša- Žganec, 2003, str. 30.).

Sigurno privržena djeca osjećati će sigurnost i utjehu u nazočnosti skrbnika te se socioemocionalno, ali i kognitivno razvijati u smjeru veće nezavisnosti. Za djecu koja su znatiželjna, spoznajno razvijenija i socijalno kompetentnija, odnosno ona koja se bolje prilagođavaju novim situacijama, surađuju s drugom djecom te rjeđe pokazuju probleme u ponašanju, kažemo da su razvila sigurnu privrženost.

2.8.2. Kako razviti sigurnu privrženost?

Autorica Bulat (2014) navodi što sve pridonosi razvitku sigurne privrženosti:

1. Briga majke/skrbnik za sebe - Briga za dijete zahtijeva puno vremena i energije. Bitno je da majka brine i za svoje potrebe jer djetetu je potrebna zadovoljna majka. Jedino će takva majka moći dati sve što je djetetu potrebno. Veoma je bitna pomoć i podrška. Istraživanja su pokazala da majke koje imaju pomoć i podršku okoline imaju veću vjerojatnost da razviju vezu sigurne privrženosti sa svojim djetetom.
2. Zadovoljiti osnovne potrebe djeteta - Dijete neće moći ulaziti u otvorene interakcije te neće moći u punom smislu usmjeriti pozornost ako je gladno ili umorno.
3. Naučiti znakove dijeta - Kako bi odgovorili na djetetove potrebe, potrebno je u njegovu ponašanju prepoznati potrebe koje je potrebno zadovoljiti. Svako dijete je jedinstveno, ali postoje znakovi koji mogu pomoći lakšem prepoznavanju nekih tipičnih stanja: uznemirenosti, umora, dosade,

pretjerane stimulacije i sl. prema položaju djetetova tijela, pokreta, glasanja i izraza lica kojima dijete pokazuje što želi, što ga veseli ili uznemiruje.

4. Osjetljivost tijekom igre s djetetom - Umjesto da skrbnik preuzme ulogu vođe, trebao bi biti partner i pratilac u dječjoj igri. Djeca majki koje su tijekom igre pokazale osjetljivost za interes i potrebe djeteta imaju više izgleda za razvoj sigurne privrženosti od djece majki koje nisu odgovarale na djetetove znakove ili su pokazale više sklonosti za kontroliranje igre.
5. Osjetljivost na uznemirenost djeteta – Potrebno je umiriti dijete i ne ignorirati njegov plač misleći da plačem dijete manipulira. Ono plačem daje do znanja da mu je u tom trenutku potrebna utjeha. Neka djeca plaču više, neku je djecu teže umiriti ali istraživanja pokazuju da je pravovremeno reagiranje povezano s brzinom smirivanja, odnosno s trajanjem plača. Osjetljivost na uznemirenost ne odnosi se samo na plač već i na igru i aktivnosti. Roditelj u nekim situacijama nastoje djetetovo negodovanje umiriti tako da se još više trude, još više stimuliraju šakljanjem, smijanjem i sl. umjesto da pruže djetetu priliku za umirivanje.
6. Kontakt koža na kožu - Istraživanja ukazuju da kontakt koža na kožu ima pozitivne učinke na dijete, majku i njihov odnos. Djeca čije majke prakticiraju ovu metodu češće su u tzv. mirnom budnom stanju. Djeca u takvom stanju više će pozornosti obraćati na okolinu, a samim time imati će više prilika za učenje i stvaranje veza sa drugima. Opažanje okoline u mirnom budnom stanju preduvjet je za kognitivni i socijalni razvoj. Taj intimni kontakt također omogućuje djeci da ranije upoznaju svoju majku ili skrbnika, a roditelji se lakše zbližavaju s djetetom i imaju više samopouzdanja u svoje mogućnosti da brinu za dijete.

3. Dječji socijalni razvoj

„Dječji socijalni razvoj obuhvaća ponašanja, stavove i afekte sjedinjene u dječjoj interakciji s odraslima i vršnjacima.“ (Brajša-Žganec, 2003, str.23.)

Urie Bronfenbrenner (1979) isticao je važnost okoline za dječji razvoj i psihosocijalnu prilagodbu. U svojoj teoriji ekoloških sustava identificirao je četiri razine okolinskih utjecaja na dijete (Brajša-Žganec, 2003.):

1. Mikrosustav (obitelj, vrtić, škola)
2. Mezosustav (međusobno djelovanje različitih mikrosustava u koje je dijete uključeno)
3. Egzosustav (masovni mediji, školska vijeća, Crkva)
4. Makrosustav (obrazovanje, privreda, religija)

Prema ovoj teoriji, dijete se nalazi u sredini, a na njega utječu svi slojevi okoline koji su međusobno isprepleteni interaktivnim vezama.

3.1. Socio-spoznajni razvoj

Socio-spoznajni razvoj odnosi se na djetetovo razumijevanje svijeta. Kako se dijete razvija tako postupno postaje zainteresirano za svoju okolinu, ali i za svoju osobu (sebe). Djetetova spoznaja razvija se od konkretnog, od opažanja vlastitog i tuđeg ponašanja pa prema apstraktnom: razumijevanja svojih i tuđih unutarnjih stanja (Starčević i sur., 2004).

Razvoj socioemocionalnih odnosa s okolinom karakteriziran je socio-spoznajnim razvojem unutar kojeg se događaju razvoj pojma o sebi i razvoj socijalnog razumijevanja okoline.

3.1.1. Pojam o sebi

U početku dijete nije svjesno svog zasebnog postojanja. Ipak, već vrlo rano, od 4.mjeseca, postoje znakovi da dijete koristi sebe kao uporište pri pretraživanju

okoline(Starc i sur., 2004, str 40.) No ono se osjeća dijelom okoline i sve oko sebe percipira egocentrično.

Kada dijete navrši 15 mjeseci sposobno je prepoznavati svoj odraz u zrcalu, a oko 18. mjeseca počinje se drugačije odnositi prema videozapisu svojeg ponašanja. U ovoj fazi razvoja pa sve do druge godine, dijete označava sebe u trećem licu ili svojim imenom. Većina dvogodišnjaka prepoznaje svoj lik na fotografiji i označava sebe zamjenicom ja.

Kada dijete uspostavi jasan pojam o sebi ono znatno promijeni svoje ponašanje. Počinje pružati otpor i neposlušnost prema zahtjevima okoline. Također dijete pokazuje sebičnost u nastojanju da na svaki mogući način potvrdi posjedovanje nad predmetom i nemogućnost dijeljenja svojeg vlasništva. Razvoj pojma o sebi značajan je ne samo za socio-spoznajni razvoj već i za nastanak emocionalnih i socijalnih vještina: empatije, prosocijalnog ponašanja i igre oponašanja (Starc i sur., 2004).

Starc i suradnici (2004) navode nekoliko različitih čimbenika koji pomažu djetetu pri uspostavljanju pojma o sebi kao zasebnom biću. To su:

1. Osjećaj vlastitog utjecaja na materijalnu okolinu

Dijete postupno uočava da pomicanjem ruku ili nogu utječe na promjenu na predmetima i postupno uči kako namjerno proizvesti te promjene.

2. Osjećaj vlastitog utjecaja na ljude oko sebe

Socijalna okolina odgovara na djetetov plač, smijeh, gukanje čime dijete spoznaje da njegovo osobno djelovanje može proizvesti učinke kao što su maženje, smiješak, govor, pjevanje i dr. sa strane okoline. Sve to mu pomaže da postupno izgradi pojam o sebi.

3. Osjećaj posjedovanja i vlasništva predmeta

Ono što kod male djece nazivamo sebičnošću zapravo su pokušaji utvrđivanja granica između sebe i okoline. Oko druge godine dijete počinje rabiti zamjenicu “moj” čime sve odlučnije potvrđuje vlasništvo nad nekim predmetom.

4. Uporaba jezika za označivanje sebe (ja- moj)

Kada dijete zamjenicu “moj” i “ja” počne jasno primjenjivati kažemo da je dijete u potpunosti razvilo pojam o sebi . Kod većine djece pojam o sebi uspostavlja se krajem 2. godine, a čime se znatno mijenja djetetovo ponašanje. Potpuna razvijenost pojma o sebi omogućuje djetetu da se suprotstavi okolini pokazujući neposlušnost i otpor prema zahtjevima okoline. Također dijete pokazuje prividnu sebičnost, nastojeći na svaki način potvrditi posjedovanje i vlasništvo nad svojim predmetima.

3.1.2. Samoopis i samovrednovanje

Okolo druge godine djeca učeći uz pomoć okoline znaju svoje osnovne osobine: znaju da su djeca, a ne odrasli, te spol. Kasnije u predškolskoj fazi raspoznaju svoje posebne tjelesne osobine, vlasništvo, znaju što vole, a što ne vole (Vasta i sur., 2005). Na temelju komentara i pohvala iz okoline, ali i iz usporedbe s ostalom djecom, dijete počinje procjenjivati i vrednovati svoje osobine te se postupno razvija svijest o vlastitoj vrijednosti, odnosno samovrednovanju ili samopoštovanju.

Prema Starc i sur.(2004) predškolsko dijete oblikuje svoje samopoštovanje u dva područja:

1. socijalno prihvaćanje - koliko me drugi vole
2. kompetencija - koliko sam sposoban nešto učiniti

Predškolci imaju visoko samopoštovanje i visoku nerealnu samoprocjenu. Tek kada se počnu uspoređivati s drugom djecom njihovo samopoštovanje počinje opadati. Sve do drugog razreda djeca imaju bolje mišljenje o sebi nego što ga imaju o njima njihovi vršnjaci, odgojitelji ili roditelji (Starc i sur., 2004).

Čimbenici koji utječu na razvoj samopoštovanja (prema Starc i sur., 2004):

1. Opća društvena klima - ostavlja veći ili manji naglasak na usporedbu djece, natjecanje, uspješnost i ocjenjivanje.
2. Postupci roditelja/ odgojitelja - mogu pomoći stvaranju većeg ili manjeg samopoštovanja djeteta.

Samopoštovanje je jedno od najvažnijih aspekta samorazvoja jer vrednovanje vlastitih iskustava uvelike utječe na emocionalna iskustva, buduća ponašanja ali i psihološku prilagodbu (Berk, 2015)

Visoko samopoštovanje imati će ona djeca čiji roditelji, ali i odgojitelji pokazuju realistična očekivanja, prihvaćaju dijete s toplinom te mu pružaju osjećaj vrijednosti. Također dijete visokog samopoštovanja bit će bolje prihvaćeno od strane vršnjaka, čime će se i dalje povećavati njegovo samopoštovanje (Starc i sur., 2004).

Osjećaj manje vrijednosti i nepovjerenje u sebe imati će ona djeca čiji roditelji i odgojitelji pretjerano kontroliraju dijete, te kritiziraju i omalovažavaju njegove pokušaje i uspjehe.

Samovrednovanje, odnosno samopoštovanje predstavlja veliku važnost i za djetetovu motivaciju. Dijete s niskim samopoštovanjem neće imati ni samopouzdanja, što znači da neće započeti neku aktivnosti jer neće vjerovati u mogućnost vlastitog uspjeha.

Također dijete visokog samopoštovanja bit će bolje prihvaćeno od strane vršnjaka, čime će se i dalje povećavati njegovo samopoštovanje (Starc i sur., 2004).

3.1.3. Svijest o drugima i znanje o unutarnjim stanjima svijesti

Kako dijete razvija svijest o sebi postaje svjesno svoje različitosti od drugih i postojanju drugih kao zasebnih bića.

Prema Starc i sur. (2004) o djetetovoj razvijenosti svijesti možemo zaključiti iz djetetova ponašanja:

1. Usklađeno ponašanje, tj igranje sličnim igračkama ukazuje da je dijete svjesno aktivnosti i namjere drugog djeteta.
2. Reakcije empatije, brige i tješnja drugog

Svijest o drugima bit će bolje razvijena u one djece koja su razvila pojam o sebi (Starc i sur., 2005, str.42.).

S dvije i pol godine dijete može govoriti o svojim unutarnjim procesima, ali djetetovo shvaćanje unutarnjih doživljaja počinje se razvijati od treće godine. Nadalje dijete te dobi razumije dvije vrste unutarnjih doživljaja: emocije povezane sa željom i emocije povezane s mišljenjem. Sposobno je razumjeti da smo sretni kada nam se želja ostvari, a žalosni kada ne.

3.2. Razvoj samoregulacije

Pojam samoregulacije označava upravljanje vlastitim ponašanjem, a njezin najsvršeniji oblik je uspostavljanje samokontrole (Starc i sur., 2004.). "Uspostavljanjem samokontrole dijete postaje sposobno za prilagođavanje nužnima okolnog svijeta." (Starc i sur., 2004., str 43.) U ranom razvojnom razdoblju to su provodili roditelji pokazujući, ali i zahtijevajući od djeteta određene prilagodbe. Postupno dijete postaje sposobno razumjeti zahtjeve za određena ponašanja, ali i stječe znanja kako tim zahtjevima udovoljiti. Takvo ponašanje naziva se samoreguliranim ponašanjem, a njegova najvažnija oznaka je razvoj samokontrole-vladanja sobom. Prvi znakovi samokontrole javljaju se u trećoj godini kada dijete ne želi poslušati naredbu roditelja, nego počinje izražavati želju da nešto učini sam. Nakon čega slijedi preuzimanje roditeljske naredbe kao svoje vlastite, odnosno dio se verbalne kontrole djetetova ponašanja počinje premještati s vanjskog izvora na samo dijete (Vasta, 2005). Dvogodišnjaka se tako može čuti kako samo sebi izgovara roditeljske zabrane npr: "ne, ne" Pravi proces samokontrole započinje kada dođe do potpune internalizacije vanjske kontrole, tj. kada dijete više ne mora glasno ponavljati naredbe već one postaju njegove misli. Prema Starc i sur. (2004) samokontrola omogućuje djetetu da se nauči strpljenju, prepusti prednost drugima, svlada strah, nauči naizmjeničnosti (sad ja- sad ti) ali i nastavi raditi kada je ono što radi teško ili dosadno. Prije toga ono mora naučiti odgoditi zadovoljenje i pričekati nagradu.

3.3. Razvoj društvenosti

Na razvoj društvenosti djeluju roditelji ali i odgojitelji stvaranjem prilika za zajedničku igru, proučavanjem socijalnih vještina i davanjem primjera za oponašanje prijateljskog i suradničkog ponašanja (Starc i sur., 2004). Preduvjet za odvajanje od skrbnika i stupanje u odnose s vršnjacima je uspostavljanje sigurne privrženosti sa skrbnikom. Počeci socijalizacije vidljivi su već u vrlo ranoj dobi, već s navršениh 3-4 mjeseca kad djeca jedni druge gledaju i dodiruju. Sa 6 mjeseci međusobno si upućuju smiješak, a kasnije tijekom druge godine znakovi socijalne interakcije postaju češći i započinju pokušaji igre s ostalom djecom.

Razvoj društvenosti najjasnije je vidljiv u promjeni društvene razine igre. U dobi od 3 do 4 godine prevladava samostalna igra koja između pete i šeste godine prelazi u suradničku. Oko četvrte godine djetetu postaje sve važniji osjećaj prihvaćenosti od strane vršnjaka koji pozitivno djeluje na njegovo samopoštovanje. Djeca koja pokazuju prijateljsko ponašanje i odsutnost agresivnosti biti će prihvaćena u skupini. Nasuprot tome, djeca koja su neprihvaćena od strane vršnjaka imati će manje samopoštovanje, biti će nesretna, te će se teže prilagoditi u školi. Razlozi neprihvaćanja djeteta u skupini najčešće su njegov tjelesni izgled ili društveno ponašanje (Starc i sur., 2004).

3.4. Socijalna kompetencija

Prema Watersu i Sroufeu (prema Katz i McClellan, 1997) definicija socijalne kompetencije glasi da su socijalno kompetentna djeca koja se upuštaju u zadovoljavajuće interakcije i aktivnosti s odraslim osobama i vršnjacima i kroz takve informacije unaprjeđuju osobnu kompetenciju. Drugim riječima, kompetentno je ono dijete koje može iskoristiti poticaje iz okoline i postići zadovoljavajuće, recipročne odnose s vršnjacima (Katz i McClellan, 1997)

Sastavnice socijalne kompetencije prema Katz i McClellan (1997) su:

1. djetetova sposobnost regulacije emocija
2. socijalna znanja i socijalno razumijevanje
3. socijalne vještine
4. socijalne dispozicije

Prema Katz i McClellan (1997) čimbenici koji utječu na razvoj socijalne kompetencije su:

1. uloga obitelji
2. uloga odgajatelja
3. uloga zajednice i vršnjaka

4. Kronološki slijed socio-emocionalnog razvoja od rođenja do polaska u školu

Starčević i suradnici (2004) navode osobine socio-emocionalnog razvoja kroz razvojna razdoblja:

DIJETE U DOBI DO TRI MJESECA:

Između 3 i 4. tjedna kod djeteta se pojavljuje osmijeh, kao reakcija na ljudski glas ili lice u pokretu. Osmijehe je moguće vidjeti i prije te dobi ali oni se tada pojavljuju spontano tijekom spavanja ili zadovoljstva.

DIJETE U DOBI OD 3 DO 6 MJESECI

U dobi od 3 do 6 mjeseci dijete sve jasnije izražava srdžbu, a za izražavanje veselja koristi smijeh.

DIJETE U DOBI OD 6 DO 12 MJESECI

Strah se pojavljuje u dobi između 6 i 8 mjeseca i to je najčešće separacijski strah. S krajem prve godine pojavljuje se sramežljivost, a veza privrženosti postaje sve jasnija i ostaje snažna sve do kraja druge godine.

DIJETE U DOBI OD 1 DO 2 GODINE

Oko 18. mjeseca kod djeteta je moguće uočiti ljubomoru. Dijete u dobi između prve i druge godine pokazuje ponos i zadovoljstvo pri novom postignuću. Privrženost u ovoj dobi i dalje je jaka. Vidljiv je razvoj pojma o sebi. Dijete zna reći svoje ime, zna je li dječak ili djevojčica te svoj spol. Krajem druge godine dijete počinje prepoznavati samo sebe na fotografijama te mnoga djeca pokazuju svijest o sebi uporabom zamjenice ja ili moje. Primjećuje se veći interes za vršnjake. Razumije drugu djecu i sposobno je uskladiti igru sličnim igračkama te doživjeti empatiju, međutim još uvijek unutarnja stanja ne razlikuje od drugih. Vidljivi su i oblici prosocijalnog ponašanja, emocionalnim reagiranjem na nevolje drugog djeteta.

DIJETE U DOBI OD 2 DO 3 GODINE

Druga godina predstavlja doba mnogih strahova. Najčešći strahovi su strah od: mraka, samoće, jakih zvukova (grmljavina, usisavač), velikih objekata, promjene u prostoru, kiše, odvajanja od majke prilikom odlaska na spavanje i slično. Ponovno se javlja snažna potreba za prijelaznim objektom, ali strah od odvajanja od osobe ili osobama s kojima je dijete razvilo privrženost više nije toliko snažan. Dijete prihvaća kraće rastanke od roditelja bez burnog reagiranja. U dobi od druge do treće godine dijete gradi znanja o sebi. Poznaje dijelove tijela i zna lokalizirati osjete koji dolaze iz tijela. Također pokazuje zanimanje za spolne uloge, a posebno ga zanima različit položaj pri mokrenju u djevojčica i dječaka. U toj dobi pojavljuje se i empatija za osjećaje drugih, ali štetu nanесenu drugima prepoznaje samo po reakcijama drugih. Samoregulacija još uvijek nije prepoznatljiva. Tek s krajem druge godine počinje postupni razvoj odgode želja i potreba. Do te dobi dijete još uvijek želi da se njegove želje ostvare ovdje i sada.

DIJETE U DOBI OD 3 DO 4 GODINE

Do četvrte godine raste strah od maski, ružnih lica, životinja, lopova, policajca ili insekata. Ovo razdoblje predstavlja vrhunac ljutnje, kao reakciju na postupke roditelja ili sukobe s drugom djecom. Svoju ljutnju dijete najčešće izražava bacanjem na pod, vikanjem, guranjem, pljuvanjem, štipanjem i sl. Osim ljutnje, ljubomora također doživljava svoj vrhunac u ovoj dobi. Najčešće između braće i sestara. Prvi puta se pojavljuje osjećaj za smiješno. Dijete se smije grimasama i namjerno nezgrapnostima odraslih, šalama ili pak izvrtanjima stvari. Nakon treće godine većina djeca internalizira kontrolu, tako što glasni govor zamjenjuje uputama u mislima.

DIJETE U DOBI OD 4 OD 5 GODINA

U ovome razdoblju opada strah od poznatih životinja, ali raste strah od divljih životinja, mraka, samoće i majčinog odvajanja. Kasnije oko 5. godine pojavljuje se i strah od imaginarnih bića kao što su vještica, zmajevi, i sl. Karakteristično za ovo razvojno razdoblje je pojava noćnih mora. Kod manifestacije ljutnje sve je češća verbalna agresija, a dijete može početi prijetiti odlaskom od kuće, ubijanjem onoga tko je izaziva ljutnju i nanošenjem štete sebi. Vlastiti uspjeh procjenjuje iz uspoređivanja sa drugom djecom. Teži tome da uvijek bude prvi, da se može hvaliti kako je najbolji i najspretniji.

DIJETE U DOBI OD 5 DO 6 GODINA

Izraženo je učenje izražavanja emocija na društveno prihvatljiv način. Ponovno raste strah ali mraka, imaginarnih bića, odlaska majke ali se pojavljuje i strah od duhova, fantoma pod krevetom ili u ormaru.

Ranije spomenute manifestacije ljutnje zamijenjene su podsmjehivanjem, psovanjem, hvalisanjem ili ruganjem. U ovoj dobi dijete priznaje svoj neuspjeh pred drugima. Pojavljuje se spolna dosljednost. Dijete zna da ne može promijeniti svoj spol odjećom ili frizurom.

DIJETE U DOBI OD 6 DO 7 GODINA

U ovoj dobi dijete hrabro podnosi ozbiljne povrede, a boji se trna, krivi ili posjekotine. Pojačava se strah od zvukova, duhova, vještica, posebno samoće. Šestogodišnje dijete boji se spavati samo u krevetu ili biti samo kod kuće. Dijete se uspješnije kontrolira svoje emocije, te uviđa negativne posljedice nekontroliranog emocionalnog reagiranja. Svoj bijes sve češće izražava verbalnom agresijom (svađanjem, vrijeđanjem, ruganjem i izazivanjem) (Starc i sur., 2004).

ZAKLJUČAK

U dječjem razvoju najbitnija je ljubav, podrška i poticaj od najbližih. Djeca najviše uče na primjeru osoba iz svoje okoline. Već od najranije dobi istražuju, promatraju i upijaju događaje i ponašanja ljudi iz bliske okoline. Istraživanja su pokazala da ukoliko su roditelji empatični i njeguju moralne i društvene vrijednosti, veća je vjerojatnost da će djeca te vrline usvojiti od njih. Poželjno je otvoreno izražavanje emocija roditelja, koje će djetetu olakšati razumijevanje i kontroliranje istih. Osim u obiteljskom domu, djeca u predškolskim ustanovama i interakcijama sa vršnjacima također uče kontrolirati i izražavati emocije. Interakcije sa vršnjacima potiču razvoj empatije i prosocijalnog ponašanja, a u međusobnim druženjima djeca usvajaju načine ponašanja koji su društveno poželjni i prihvatljivi. Iako su vanjski utjecaji od iznimne važnosti, veliku ulogu u razvoju socio-emocionalnog razvoja imaju i unutarnji čimbenici, kao što je temperament.

Ne postoji jednostavna definicija temperamenta, no mnogo se autora slaže da je on genetski uvjetovan.

Smatram da obitelj predstavlja najvažnije i najranije okruženje u kojem dolazi do ranog emocionalnog i socijalnog razvoja. Ukoliko dijete stekne sigurnu privrženost u odnosu sa svojim primarnim skrbnikom to će se pozitivno odraziti na njegov socio-emocionalni i kognitivni razvoj u smjeru sve veće nezavisnosti i uspostavljenog povjerenja u skrbnika i okolinu. Nadalje sigurno privrženost djeca biti će socijalno kompetentnija: bolje će surađivati s drugom djecom, rjeđe će pokazivati probleme u ponašanju i bolje će se prilagoditi novim situacijama što će se pozitivno utjecati na daljnji socijalni i emocionalni razvoj.

Literatura:

1. Andrilović, V. i Čudina-Obradović, M. (1994). *Osnove i opće razvojne psihologije*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Berk, L. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
3. Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj, emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap
4. Bulat, R. (2014). *Bebarije, važnost poticanja intelektualnog i emocionalnog razvoja od najranije dobi*. Split: Harfa.
5. Katz, L., McClellan, D. (2005). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*. Zagreb: Educa.
6. Klarin, M. , i Derđa, V.(2014) Roditeljsko ponašanje i problemi u ponašanju kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada* V.21, No.2. str. 243-262
7. Rothbart, M.K., Ahadi, S.A., i Evans, D.E.(2000). Temperament and personality: Origins and outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(1), 122-135
8. Starc, B., Obradović, Č., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing.
9. Vasta, R., Haith, M.M., Miller, S.A. (2005) *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK U ČAKOVCU

IME I PREZIME STUDENTICE: TENA POVRŽENIĆ
MATIČNI BROJ:

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Izjavljujem da sam završni rad pod nazivom Socio-emocionalni razvoj djece predškolske dobi izradila samostalno. Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima, bilo da su u pitanju knjige, znanstveni ili stručni članci, internetske stranice, zakoni i sl., u radu su jasno označeni kao takvi te odgovarajuće navedeni u popisu literature.

U Čakovcu, 19.09.2018

(Potpis studenta)